

Хей, черна Йовано, черно, но червено агне, черна не си била, кукувице!

В деня на неговото погребение ли, черна къпинке, от неразпален въглен почерня, светулчице!?

В деня на неговото заравяне черно ти се е сплела съдбата, нишките ѝ са се замърсили, защото нещастieto не идва само, близник има – друго нещастие. Щом само спуснахте неуспелия да стане твой човек под земята, за да си отиде, и се върнахте вкъщи, ти, както и неговата душа, тръгна за вода. Защото и човешката душа вода била. Сухата земя я попива, а след това от земята на небето отива и там святка като мълния в облаците, за да се върне после пак на земята. Да наистина било така: човешката душа вода е, идва от небето, качва се на него и оттам пак се връща като чиста вода, постоянно сменяйки жилището, пристана и стопанина си. Затова и валеше на погребението му, Йовано.

За вода тръгна, а жива изгоря, сякаш за огън си отишла. Отиде при изворите. И щом само кракът ти стъпи в свежата горичка при изворите, при къпинките до каменната стена, преди стъпалата ти да тръгнат, те отвлякоха, черна Йовано. Джеладин бег те грабна, развратникът, онзи, за когото се говореше, че в сараите в Струга с шербет и тютюн черпи гостите си, търговци от всички страни на света, а най-вече – дубровнишките, защото безбройни и невиджани чудеса от тамошните галери му носели, а и черен опиум от Изтока, и с него го почитали. А той в разговор с отвлечените жени от сараите си ги почитал. Жена срещу опиум, размяна без печалба, равносилна: красота

за красота, видение за видение, сън за сън. Така правел Джеладин бег, чревоугодникът от Струга, мераклията на опиума и жените. И сега те грабна и при него те води, робиня да бъдеш в сараите и харемите и постелята му да напълниш. Защото така ти каза, когато те отвлякоха:

– Чух за тебе. Рядко се ражда шейтан в женско тяло. С огнена коса. И утрепах твоя Гьоргия, за да ти запазя честта. За да ти я отнема аз. Честта, която на мене ще дадеш, за да ти я пазя навеки. Ти вече нямаш нищо твое, всичките твое е при мене. И затова ще ме обичаш, защото, ако вдигнеш ръка срещу мене, срещу себе си ръка вдигаш.

– Аз чест вече нямам – му казваш, – отне ми я братът на Гьоргия.

– Лъжеш – казва. – Той е дете. По улиците си играе. Той жена не знае какво е. Жената още му мирише на гадно.

И те дръпнаха за косата върху коня, а с коня – в Струга.

И седиш в неговите сараи, черна къпинке, в бяла одая, сама, а сякаш не си сама, и чакаш, а какво чакаш, и ти не знаеш Йовано. Той два пъти влиза в твоята одая и два пъти казва:

– Гяурка не любя. Ще се потурчиш.

Ти казваш:

– Няма да се потурча.

Той казва:

– Ще чакам. По-сладък е шербетът, когато го чакаш. Езикът става по-гладен. Колкото по-гладен е езикът, толкова по-лют става. Колкото е по-лют, толкова по-сладък шербет му трябва. – И си излиза. Пуши опиум. Вика ханъмните в своята одая. Тебе те оставя без храна – само на вода и коричка сух хляб.

Пиеш вода, Йовано, като животинка, когато ти донесат ханъмните. Пиеш вода, а огън разпръскваш, където и

да ходиш, Йовано, черна, червена, съзрял нар, неотворен. И за всичко си ти виновна, а си виновна, защото си невинна, не си съгрешила с нищо, че си хубава и където и да ходиш, твоята красота войни, смърт и пожари предизвиква, синя къпинке.

И седиш с крака, свити в коленете, в празна одая, за изкушение, и в чаша с вода би се удавила, ако можеш, но не можеш. Ти вече нямаш майка, черна Йовано, нито бащин дом имаш, защото майка ти, която от утробата си роди тебе, жив пламъко, в пламъка се върна, в жива жарава се превърна, защото я запали Джеладин бег, вързана за стол, запали я родилката твоя заедно с къщата, защото майка ти дума не обели къде си, Йовано. Майка ти се превърна в огън, а ти – за вода тръгнала. Дошъл да те търси кръвопиецът, защото чул, че си се върнала в къщата на твоя родител, вевчанския поп, и че чакаш да порасне, да стане момък братът на мъртвеца. А ти не знаеш, дъще на огъня и страстта, ти не знаеш, но кръвта и косата ти в същия цвят някой ден ще ти кажат, ще ти прошепнат и твоите огнени кости, и всичките сокове в тебе от майка ти и от баща ти, че баща ти с огнена страст е любел майка ти, преди ти да се родиш. Любел я е така, както огънят – дървото, както димът – пламъка, както росата – тревата, както езикът – слюнката, както мисълта – думите. Любел я е цяло едно лято, преди да се родиш, по долове с къпини, по полета с мащерка, по воденици и заслони, върху сено и трева, на небето и земята, с вевчански светулки като завивка и камъни вместо възглавница. Любел я е и под слънцето, и под луната, и като сач любовта им била е, а от него си излязла ти: младо и румено кравайче, от най-хубавата пшеница направено и с най-тъмно попско вино напоено, покръстено.

– Умнице, сладострастнице – ще ти каже тялото и духът ще ти разкаже, ще ти опише, когато дойде време за това, ще ти каже за историята за страстта на баща ти и

майка ти, защото ти си книга, най-скъпоценен пергамент и навсякъде в тялото ти, в сърцето ти, в утробата ти, в костите ти, във вдишването и издишването, същата история за огъня и страстта на майка ти и баща ти е записана. И ще се събуди някой ден въгленче неразпалено, когато и ти ще залюбиш, Йовано, черна къпинке. Сега не обичаш, защото Гьоргия го ожали, пожали и дожали, а Джеладин бег го замрази, намрази и домрази. И да знаеш, че в стъкленницата с вода на Джеладин бег ще се удавиш. Джеладин бег не ти казва, че ти е унищожил корените, защото иска да те калеса като едър румен нар с лют турски пипер, да ти преиначи клонките, след като ти отсече корените. Не ти казва, че баща ти, след като се върнал вкъщи и видял жарта и пепелта, останали от утробата на твоята майка, и когато чул, че те е отвлякъл Джеладин бег, загубил ума си. Хванал под ръка сянката на майка ти, защото само тя останала да го чака пред къщата (така казвал, но никой не виждал онова, което виждал той, а когато никой не вижда онова, което вижда човекът, човекът е или полудял, или влюбен), и заминал с нея в планината любов да прави по долове с къпини, по полета с мащерка, по воденици и заслони, върху сено и трева, на небето и земята, с вевчански светулки като завивка и камъни вместо възглавница. Ако има нещо след гроба, Боже, тогава наистина дай сянката на жена му на бедния поп Исиян от Македония, дай му я за приятелство и придружаване в света на мъртвите и умрелите, защото той изгуби своята сянка в деня, когато изгуби къщата си, жена си и червенокосата умница, неговата къпинка, недоразпаления и насила отворен нар, Йована.

Йовано, черна Йовано. Ето че старата ханъма ти казва, че е чула какво говори раята. Видели баща ти, поп Исиян от Македония, как се люби със сянката на майка ти по долове с къпини и хълмове с див мед и неопитомени пчели. Казва ти го и ти знаеш, че огънят ти е съдба, че

всичко, което докоснеш, го превръщаш в пепел, че огънят иска страстта за храна и я открива навсякъде: в сърцевината на дървото, в кръвта на агнеца, в пергаментата, в черковнославянските писания в книгите на баща ти. И потъмняваш, и мрачен кръсък се издига от светлите сарайи на Джеладин бег, а Всевишният чува ли, не чува ли, но ти чуваш вътрешен глас, който ти казва: „Поискай от Джеладин бег бяло платно от земите на изгрева на слънцето и различни бои, свети бои, от глината, в която се пресели майка ти, направени, за да я оплачеш с картина, от твоите ръце сътворена, да се излекуваш, защото си полудяла и ти, черна къпинке, червена Йовано“.

26

Носят ти онова, което искаше. И два дена, и две нощи не ядеш и не спиш, в някаква лудост си, само ръката ти гали платното и бои текат от калема и четчицата. Джеладин бег, суров и твърд като камък, в чудо се вижда. Мисли, че си мръднала и не си се върнала, че си изгубила мярката. Влиза в одаята на третия ден и вижда, че върху рамката с опънатото платно, с цветове, направени като за празник, Божията майка си нарисувала и нейното дете, Божия агнец, в ръцете ѝ. Съвършена икона, като от църква взета. И разбира Джеладин бег, гледайки тази красота (докосвайки Божията майка, обезоръжен, защото и убиецът губи силата си пред красотата), разбира, че никога няма да се потурчиш, че силата не убива пламъка, а го разгаря: удряй с прът огъня и прътът ще се запали; задуши огъня с платно, удуши го около врата с въже, не му давай да диша, а той ще се притаи и ще пламнат и платното, с което го задушаваш, и въжетото, с което го

душиш. И знае Джеладин бег, без да му кажеш, че или своята майка, или себе си рисуваш с тези пламенни бои на ореола, себе си рисуваш и се съжالياваш, защото отвориха утробата ти и ти отнеха честта, без мъжка плът в нея да проникне, и че в ръцете си държиш, Йовано, свято дете, агнец, изваден преждевременно от утробата, човек-Слово, писмо и послание свято, от дух, а не от плът заченато. Гледа Джеладин бег и разбира, че най-хубавото е най-хубаво само защото е дълбоко и мрачно, и не е твое, а е винаги чуждо. Разбира, че красотата при тебе е само повърхност, а красивото в красотата е дълбочината на тази повърхност, и че повърхността може да я има със сила, но дълбочината – не, защото, ако душите не се обичат, няма пропаст и пропадане в дълбокото. Разбира, че твоето „да“, ако го кажеш, черна Йовано, е „да“ на повърхността, а дълбочината не говори с думи, а с поглед, ръце и движения, в които спи огън.

И след това побеснява, защото това е така и по никакъв начин иначе. Гледа как Божията майка рони сълзи по розовото си лице, изрисувано съвършено от своята ръка, и си спомня за своята майка, за своето отвлечане и потурчване. Спомня си как го товарят в кош (толкова малък е бил!). Спомня си как през прътите на коша вижда лицето на майка си, цялото в сълзи (ти, черна Йовано, майката на Джеладин бег си нарисувала, чумо). Спомня си за кръсъка на майка си: „Кръвта ви да стане на вода, щом кръвен данък взимате“. Спомня си и побеснява, защото това е така и по никакъв начин иначе, и казва:

– Ти си вещица, чумо! Вещица си, защото откъде знаеш майка ми, та я рисуваш?! Шейтанът е в тебе, червена вещице!

И те бие, с ритници те бие по тялото, по главата (слава тебе, Боже, и похвала, защото презря съблазнителната ти красота), забива върховете на ботушите си в корема ти, в гърба ти, в плътта на краката ти, в бедрата. Бие те,

а колко много допреди малко искаше с тебе да спи, бие те и нарежда:

– След три дена ще дойда и това дете, което съм аз преди грабването, да го няма на картината. Нова картина ще нарисуваш, без мене, за да престанат сълзите по лицето на майка ми, да пресъхнат и да се втвърдят. Не искам майка ми да плаче. Защото аз ореол нямам и никога няма да имам, вяра имам и не я променям.

И след това излиза, а час след това в одаята влиза старата ханъма, първата, която е довел в сарая, и ти носи нова рамка с опънато платно, със съвършено платно, от черния Изток донесено, от сандъците с неизброимото богатство на Джеладин бег. И бои ти дават, от глина, къпини, дренки и пепел направени, разноцветни бои, само за да нарисуваш онова, което Джеладин бег иска да види.

И рисуваш поръчаната истина два дена и две нощи. И идва Джеладин бег пак в твоята одая, и гледа от вратата, и се радва, защото вижда майка си, още със сълзи на очите, но детето го няма. Приближава се и се смръщва като юлско небе по пладне, покрито с неочаквани черни облачища, защото тя в ръката си, която от вратата му се стори празна, държи смален агнец. Толкова е малък, че на върха на пръста ѝ стои като ангел. А е казано, че на върха на една игла дори и стотици ангели могат да се настанят. И се мръщи Джеладин бег.

– Какво си направила, чумо такава? – казва и те бие с тежката си ръка по главата. – Какво си направила, вещице? Майка ми пак плаче, защото си ме смалила още повече, но това пак е мигът преди моето грабване. Ето, само дете не се е появила ръка, за да ме вземе от прегръдката на майка ми! А майката винаги плаче за най-малкото – казва и пак те бие, с върховете на ботушите си те бодне по дебелото месо, по гърба, по главата.

Свиваш се, черна Йовано, като плод в утроба, криеш главата си, а кръвопиецът те бие ли, бие. Силата мярка

няма, както вълкът не знае за страха на агнетата, нито за остротата на зъбите си, когато с щракване ще се заровят в агнешкия врат. Обаче му отвърщаш, през белите कुчешки зъби като животно с разярена челност му отвърщаш, защото подхвърляш:

– Голям е Бог и когато е малък – му казваш.

И той престава да те бие. Диша дълбоко, удар може да получи. Очите му горят от кръв и бяс. Удря те още веднъж толкова силно, че се озоваваш изведнъж в тъгъла на одаята. Стена със стена в любов, а врата за бягство няма.

И излиза, бесен, мрачен, целият потъмнял. Пуши опium цяла нощ и казва, знаеш, че казва, сам със себе си говори:

– Ще те прекърша аз тебе, умнице! Ще нарисуваш ти майка без чедо.

И след това ти носят ново платно, разпънато върху рамка. И нови бои. И ти пак рисуваш. И той пак идва. И пак те бие, защото Божият агнец отново е тук, сега още по-малък, като точка е, но е тук. И пак ново платно. И нови бои. Колко време си тук, Йовано? Докога ще смаляваш онова, което не може да изчезне, докога ще криеш онова, което е най-видимо и най-налично и не може да се скрие, защото се нарича „Бог“, черна Йовано, моя къпинке, дъще на огъня и сянката.

И не знаеш вече нито кой месец е, нито кой ден е, нито коя част от деня или нощта е, черна Йовано, неразсмяла се отдавна устичке, с угаснал вълген в очите. И влиза Джеладин бег, и ти знаеш, че сега няма да те бие, защото се пукна черният нар, вече не може, защото всичко има своя край, дори и силата. И последен дъх има на този свят, а се нарича „последен“, защото след него вече няма нито един. Нарисува картина за Джеладин бег, на която го няма онова, което е всеприсъстващо: Божият агнец. И влиза Джеладин бег, и гледа, че агнецът го няма, няма я рожбата. Бездетна майка без сълзи на очите си рисува-

вала, Йовано! Гледа и не може да се начуди, не вярва, че е така, а е така и по никакъв начин иначе. Приближава се до картината. Поглежда към тебе, черна Йовано, към разголените ти бедра под шаячната роба и не може да разбере какво подготвяш сега, страстна плът, шейтан, в женско тяло възпътен. След това докосва иконата с носата си. Толкова е близо, че никога не е бил по-близо до Бог, но не го вижда. Мястото Му е празно. А човек от отсъствието на онова, от което се е страхувал, се страхува два пъти повече от присъствието, от сянката – повече от тялото, от дима – повече от пламъка. И след това извиква стража. Заповядва му да доведат дубровнишкия търговец, който седи в неговата разкошна одая с килими и музика, със свирачи от Изтока, одая, ароматизирана с анемония, канела и опиум.

Влиза той и ти вече знаеш, че това е Флориян, дубровчанинът, търговецът на щавени кожи и пергаменти. Откъде го знаеш това, Йовано? Дали затова, за което само си спомняш сега? Споменът е всичко, ти нямаш настояще, имаш само минало. Докато кажеш: „Сега“, сега се е изпълзло и е станало минало. И сегашния момент не можеш да го кажеш. Докато го кажеш, той станал момент отпреди някой миг, умрял е. А и бъдеще няма, защото не е дошло. Че какво има тогава? Само минало, което се повтаря, Йовано, отминало минало, минало настояще и бъдеще, което със сигурност ще мине, ако миналото вече не е!

И се повтаря, наистина се повтаря миналото: влиза търговецът с чудесата от Запада, който се нарича „Дубровник“, и дава на Джеладин бег чудо, от магии и шейтан сътворено: някакво кръгло стъкълце с дървена дръжка. Когато Джеладин бег го поставя пред окото си, окото му се уголемява като пълна луна. Кръвоносните жилички се виждат върху бялото.

– Шейтан, бак, бак сатана – казва Джеладин бег и с това изделие, което далечното прави близко и на прос-

транството му отнема силата, гледа своя показалец. – Виж? – ти казва Джеладин бег и бута стъкълцето пред окото ти, Йовано. – Гледай докъде е стигнал светът – казва Джеладин бег. – Виж как може невидимото да се види.

И ти виждаш върху пръста му линии като каменни огради от някоя турска кръгла крепост.

И след това ти взима стъкълцето и казва:

– Това не лъже. Ако го видя, ще те смачкам.

И след това взима изделието, за което дубровчанинът казва, че се наричало „луна“, и гледа, гледа дълго към мястото, от което е изчезнал агнецът. Взира се в ръката на Божията майка. Приближава и отдалечава това всевиждащо стъкълце, но няма нищо. След това го дава на дубровчанина. Той е висок, слаб като пръчка, със сини очи, почти хубав, защото не е оттук, не е нашенец, и затова изглежда хубав, защото хубавото винаги е чуждо и непознато. И той гледа. Казва на език, който разбираш, макар че не е наш, но все пак е съзерцателен:

– Нема ништа. Ништа овдје нема. Тај њезин Бог није овдје, назочан није, не постоји.*

Джеладин бег взима отново стъкълцето, защото няма доверие на твоята черна вевчанска кръв, която пулсира в зърната на гърдите ти (ти видя, че той видя, когато те грабваше, зърната ти, като синьо лале ги видя), и след това гледа, гледа, гледа. И изведнъж погледът му се смрачава, защото вижда нещо. Вижда нещо като празно място и върху празното – нещо като сянка, като призрак. Вижда, но не е сигурен в това, което вижда.

– Што је? – пита търговецът. – Што видиш?**

Джеладин бег става, защото е клекнал, свит до земята

* **Нема ништа. Ништа овдје нема. Тај њезин Бог није овдје, назочан није, не постоји** (*хърв.*) – Няма нищо. Нищо няма тук. Този неин Бог не е тук. Не присъства. Не съществува. Б. пр.

** **Што је? Што видиш?** (*хърв.*) – Какво е? Какво виждаш? Б. пр.

е, гледайки картината, положена на земята, гледа и казва като попарен:

– Не Го виждам Него, но Му виждам мястото. Пълнотата на празното Му виждам. И зная, че е бил тук. Останало е празно място, колкото да Му е лика-прилика. Колкото да нямам спокойствие. Него Го няма, ама тя е нарисувала празното. И още утре може да се изпълни това празно пак, защото и празното прилича на Него!

И виждаш, черна Йовано, как върхът на ботуша му се приближава с бързината на мълния, удря те в челото и се появява, разбира се, спасителна тъмнина пред очите ти. Нощ е, Йовано, тежка нощ е, която те отморява. Това е, ти си в мрак. И знаеш, че човек наистина се страхува повече от отсъствието, отколкото от присъствието на своя палач. Защото наистина, наистина е така: най-присъстващото нещо е отсъствието. Всеки момент чакаш да бъде запълнено.

Така е направен този свят, макар че никой не го признава. Най-възможното е да се случи невъзможното, защото най-много може да се случи само онова, на което досега не му е дошъл редът да се случи. И Той, Спасителят, ще слезе със сигурност втори път, защото всичко друго досега се е случило, само Неговото второ пришествие – не.